

Dossier

Què fem amb el patrimoni?

Llibres electrònics:
la guerra digital global pel domini del llibre

Una llar sense llibres és com un cos sense ànima.
Cicero

Llibres electrònics: la guerra digital global pel domini del llibre

Chimo Soler

Historiador

Resum:

L'article presenta l'estat de la qüestió actual pel que fa al llibre electrònic, tant del punt de vista dels aparells lectors com dels llibres en format electrònic. Analitza l'evolució del mercat del llibre electrònic els darrers anys, l'aparició de diferents aparells lectors i de formats de llibre electrònic diferents als quals donen suport els fabricants d'aparells i els editors en detriment d'altres formats, i com influeix en els nous usos culturals. Es presenta també una anàlisi de la tipologia de compradors de llibres electrònics i els riscos i les oportunitats a què s'han d'enfrontar els diferents agents que intervenen en el negoci del llibre.

Paraules clau:

Llibres electrònics, lectors de llibres electrònics, llibreries en línia, biblioteques digitals, programari.

Libros electrónicos: la guerra digital global por el dominio del libro

Resumen:

El artículo presenta el estado de la cuestión actual del libro electrónico, tanto del punto de vista de los aparatos lectores de libros electrónicos como de los libros en formato digital. Se analiza la evolución del mercado del libro electrónico en los últimos años, la aparición de distintos aparatos lectores y de formatos de libro diferentes a los cuales dan soporte los fabricantes de hardware y los editores en detrimento de otros, y su influencia en los usos culturales. Se presenta también un análisis de la tipología de compradores de libros electrónicos y los riesgos y oportunidades a que tendrán que enfrentarse los distintos agentes que intervienen en el negocio del libro.

Palabras clave:

Libros electrónicos, lectores de libros electrónicos, librerías en línea, bibliotecas digitales, software.

E-books: the global digital war for the control of books

Abstract:

The article presents the state of the art of electronic books, from both the perspective of the reading devices as well as of books in electronic format. It analyzes the evolution of the e-book market in recent years, the appearance of a variety of e-book readers and formats which are supported by the device manufacturers and publishers, in detriment to other formats. Also touched upon is the influence over the new cultural uses. The text goes on to discuss the type of people who purchase e-books and the risks and opportunities faced by different agents within the book industry.

Keywords:

E-books, E-book readers, Online bookstores, Digital libraries, Software.

Mentre el 2009 les vendes del llibre de paper cauen, augmenten les del llibre electrònic.

L'augment de la demanda de llibres electrònics¹ durant el 2009 ha descobert les estratègies entre els gegants de la informàtica americans i asiàtics per entrar en el sector del llibre, fins ara dominat per Europa: la creació, l'edició i la impressió, la distribució, la venda en llibreries, i fins i tot les biblioteques mateixes, són fronts d'una batalla desencadenada pels canvis en els hàbits dels lectors i dels compradors de llibres usuaris de tecnologies.

Només a l'agost de 2009 es feren quasi dos milions de consultes a Google sobre Kindle, un milió sobre Google Books, 673.000 sobre descarregar llibres i 450.000 sobre Sony Reader, duplicant el nombre de consultes fetes el 2008, que alhora duplicava les de l'any anterior.

L'augment de la demanda de llibres electrònics impulsa la indústria dels nous aparells lectors electrònics o *e-readers* que, en permetre la compra en línia, creen un sistema alternatiu entre l'autor i el lector. Les xifres de facturació són menys eloqüents que les tendències i mentre el 2009 les vendes del llibre de paper cauen, augmenten les del llibre electrònic.

Uns canvis que estan sent més avantatjosos per a les empreses d'Internet, com la llibreria en línia Amazon i la biblioteca de Google.² La primera es ramifica amb una editorial pròpia, Lulu, i la segona pretén el mateix i, a més, evolucionar cap a llibreria venent l'accés a llibres orfes. Fabricants d'equips, com Samsung o Sony; empreses de telecomunica-

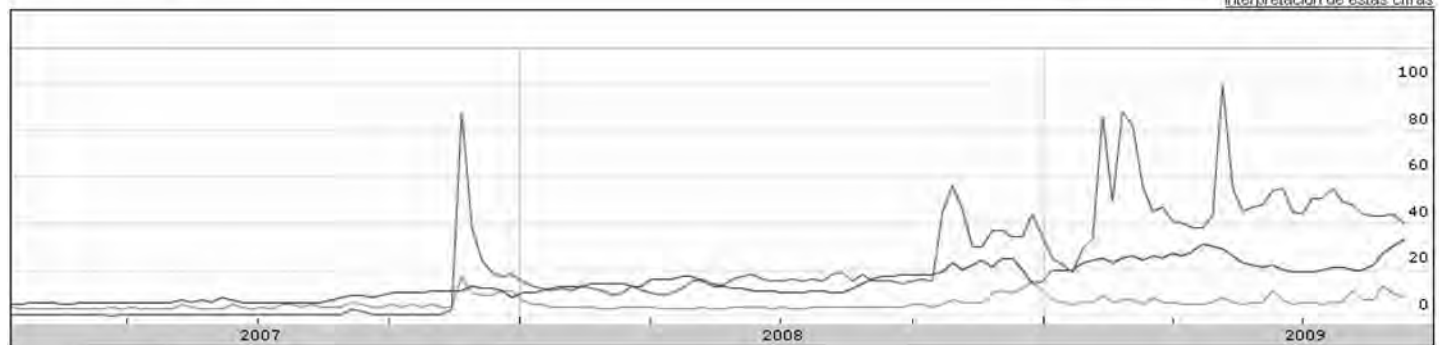
Interés de Búsqueda en la Web: kindle, google books, sony reader

Estados Unidos, ene 2007 - sep 2009

Categorías: [Informática y electrónica](#), [Arte y Humanidades](#), [Ocio y entretenimiento](#), [Local](#), [más...](#)

Totales	
kindle	21
google books	15
sony reader	5

Interés a lo largo del tiempo

Figura 1. Comparació entre les consultes sobre Kindle, Google Books i Sony Reader als Estats Units entre el 2007 i el 2008. Kindle s'enlaira ràpidament a partir de l'octubre del 2008, mentre que Google Books se li va acostant progressivament al llarg del 2009. Font: Google Insights.

1. Farem servir el terme *llibre electrònic* per referir-nos al fitxer informàtic del llibre en qualsevol format. *Lector de llibres electrònics* o *aparell lector*, per l'aparell electrònic que el llegeix. *Llibreria en línia*, per referir-nos a la botiga que el serveix. *Biblioteca digital*, per referir-nos als portals de llibres electrònics. I *aplicació per llegir llibres electrònics* al programari per llegir llibres electrònics que es pot descarregar en el PC, en el telèfon mòbil o en el lector de llibres electrònics.

2. «En estos cinco años, en Estados Unidos se ha desarrollado extraordinariamente el mercado de libros electrónicos, que sin duda llegará pronto y con fuerza a Europa, como llegó Apple con su iTunes para la música y llegaron las plataformas de descargas de películas. Mientras, Europa sigue discutiendo sobre la forma de hacer frente a iniciativas que ponen en peligro las peculiaridades de la industria cultural europea y los derechos de autor.» Javier Montalvo, «¿Y por qué los libros van a ser distintos?» [en línia], *Expansión*, 7 setembre 2009, <<http://www.expansion.com/2009/09/07/opinion/1252353562.html>>.

cions, com ATT; la primera botiga de discos en línia, iTunes d'Apple, i fins i tot grans llibreries, com Barnes & Noble, presenten o anuncien la pròxima aparició dels seus propis aparells lectors i llibreries en línia.

La guerra del llibre ha començat i es respira un ambient de desconfiança. El que està en joc és una indústria i una cultura principalment europea, que mou 23,2 milers de milions anuals d'euros i produeix cada any prop de mig milió de nous títols, i dona feina directa a 140.000 persones i indirecta a molts centenars de milers més.³ En aquesta indústria editorial, Espanya ocupa el quart lloc en el món i, a diferència de la cinematogràfica o discogràfica, és l'única indústria cultural que manté una base empresarial nacional.⁴

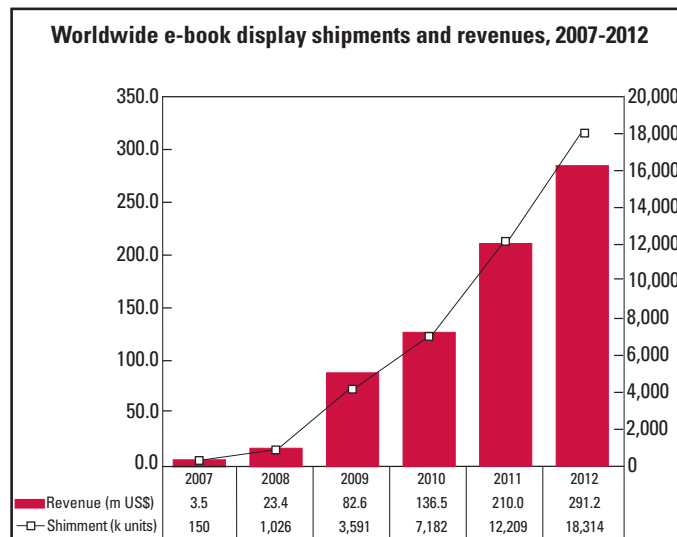
Els lectors electrònics i les llibreries en línia: la guerra per l'herència dels imperis de paper

Actualment la guerra del llibre presenta batalles en tota la seva cadena de valor: una batalla legal pels drets que afecta els autors i els seus agents; un front comercial pels preus del llibre, que pot perjudicar les editorials; escaramusses tecnològiques pel format, que modifiquen l'art de dissenyadors i impressors; estratègies de màrqueting, que amenacen les empreses de publicitat; guerrilles en el canal de venda, que atemoreixen les llibreries, i la il·legalització dels sistemes de préstec, que intimiden les biblioteques.

El front que té més corresponsals en el 2009 és el de la metamorfosi del suport de paper a l'aparell lector. És aquest un escenari principalment asiàtic, entre els fabricants xinesos (Hanlin), japonesos (Sony), coreans (Samsung) i taiwanesos (Asus);⁵ un mercat disputat també pel lector Papyre, fabricat a Espanya.

El lector de llibres electrònics es presenta com una arma

més sofisticada que el seu predecessor en paper i tipus d'impremta. En el mateix volum i pes que un llibre de paper, podem accedir a biblioteques amb quasi un milió de llibres electrònics o llibres digitals gratuïts, ara a color i doble pantalla, amb música, connexió a Internet i, a vegades, amb llibreria en línia. A diferència dels ordinadors, la pantalla simula el paper, la lectura no cansa i es pot augmentar la mida de les lletres. L'aparell lector serà el regal d'aquest Nadal. Es calcula que el nombre d'unitats de Kindle venudes als Estats Units el primer trimestre de 2009 s'aproparà al milió,⁶ duplicant les xifres de 2008, i que el nombre de lectors assolirà els 18 milions el 2012.⁷

Figura 2. Projecció del creixement de lectors de llibres electrònics fins el 2012. Font: spybits.com.

3. Federation of European Publishers, *The Whole World is Here. Books in the Digital Age* [en línia]. (Brussels: Federation..., 2009), <http://www.fep-fee.be/documents/FEP_TWVH_VER0ED06.pdf>.

4. La crisi afecta tots els sectors. Les vendes de llibres al país caigueren un 6 % el primer semestre, i les exportacions també es ressentiren i caigueren un 10 %. No obstant això, el director executiu de la Federació de Gremios de Editores de España (FGEE), Antonio María Ávila, confia que d'aquí a finals d'any les xifres milloraran, ja que encara queda setembre — amb els llibres escolars — i la campanya de Nadal. Ávila qualificà els mesos de gener i febrer de «catastròfics», si bé al mes de març es notà una lleugera recuperació. El descens de les vendes (fins a un 40 %) fou degut a «devoluciones masivas» dels llibreters. Ávila digué que la crisi mundial està afectant el mercat editorial espanyol, petit de per si, durant la presentació de l'estudi «Comercio interior del libro en España 2008» <[http://www.federacioneditores.org/0_Resources/Documentos/Comercio_Interior_2008_\(avance\).ppt](http://www.federacioneditores.org/0_Resources/Documentos/Comercio_Interior_2008_(avance).ppt)>, informe avalat per la FGEE i patrocinat pel Ministerio de Cultura i per Cedro (www.cedro.org). Javier Rodríguez Marcos, «El libro también se suma a la crisis» [en línia], *El País*, 4 juliol 2009, <http://www.elpais.com/articulo/cultura/libro/suma/crisis/elpepicul/20090704elpepicul_1/Tes>.

5. Podeu consultar un llistat actualitzat de models de lectors de llibres electrònics a: www.todo-e-book.com/zona-dispositivos.asp.

6. AP, «E-books, para leer cuando quieras y como quieras» [en línia], *El Economista*, 19 agost 2009, <<http://eleconomista.com.mx/notas-online/tecnociencia/2009/08/19/e-books-leer-cuando-quieras-como-quieras>>.

7. «Sony ofrece cifras de ventas de su lector» [en línia], *Soybits*, 5 desembre 2008, <<http://libros.soybits.com/web/sony-ofrece-cifras-de-venta-de-su-lector>>.

Actualment són pocs els qui creuen que la guerra pel llibre comercial es decidirà per la potència de les armes del lector de llibres electrònics. El triomf d'un aparell lector no depèn només de la qualitat de la imatge, sinó també de l'adequació dels seus productes, serveis associats, punts de distribució i base de clients, com de manera anàloga demostrà el triomf del sistema de vídeo VHS sobre el Vídeo 2000 de Philips i el Beta de Sony als anys vuitanta,⁸ i de l'iPod, en el cas de la música, en la primera dècada del segle xx.⁹

També és possible que coexisteixin diversos sistemes i canals en competència, com succeeix en el món dels videojocs i de la televisió per cable.

Guerra de dispositius, preus i drets

Amazon, la llibreria més gran del planeta a Internet, amb més d'un milió de llibres al seu aparador i un dels negocis més pròspers d'Internet, va guanyant en aquesta cursa amb el seu propi aparell lector de llibres digitals, Kindle.

Kindle és també el terminal de la botiga Amazon i, per tant, un punt de venda personal, que és com portar una gran llibreria a la butxaca. Permet en un minut i des de qualsevol lloc connectat disposar d'una còpia electrònica o encarregar un exemplar en paper en un fons editorial de centenars de milers de llibres, en aquest cas de pares reconeguts: editors que seleccionen els autors i temes, cuiden les seves edicions i les promocionen.

Segons l'Associació d'Editors d'Estats Units, al febrer de 2009 les vendes de llibres electrònics augmentaren un 177 %

més que al gener, malgrat que les vendes de llibres, en general, disminuïren un 2,1 % durant el mateix període.¹⁰

Tot i que la popularitat d'Amazon ha disminuït, l'aparició del Kindle l'ha revitalitzat gràcies, en part, a fixar el sostre del preu del llibre en 9,99 dòlars. Tanmateix, no està clar què es compra realment a l'adquirir un llibre digital a Kindle-Amazon i si aquesta propietat és de la llibreria o alienable pel comprador,¹¹ la qual cosa revolucionaria el mercat del llibre de segona mà a l'oferir exemplars idèntics per Internet, el llibre electrònic no es desgasta amb l'ús, amb el mateix temps de descàrrega a un preu menor. De fet, amb un gran escàndol mediàtic, Amazon mateixa retirà als usuaris dels seus equips Kindle alguns llibres que havien comprat,¹² entre ells, precisament, *1984*, de George Orwell, com és sabut un llibre de referència del segle xx sobre la intromissió en la intimitat. Si hagués estat *Fahrenheit 451*, de Ray Bradbury, la notícia hauria adquirit trets apocalíptics.

Els aparells de lectura de llibres de les llibreries en línia poden llegir els fitxers digitals en format estàndard (PDF, TXT, EPUB, etc.), però els que posen a la venda utilitzen, a vegades, formats incompatibles entre ells. Amazon Kindle ven llibres en el format anomenat AZW, que només pot ser vist en el seu aparell i amb el programari que Amazon ha fet per a l'iPhone d'Apple. Barnes & Noble fa servir el format PDB, que només es pot llegir amb el programari que la llibreria ha fet per a PC, iPhone i Blackberry.¹³ China Mobile s'ha incorporat recentment a la guerra amb el seu propi dispositiu.¹⁴

L'estratègia de Google és que la seva biblioteca digital evo-

8. L'heterogeneïtat i la lluita pel domini del mercat acompanya les transicions del món electrònic. Va succeir en els anys vuitanta amb el sistema Beta de Sony, el 2000 de Philips i el VHS, considerat el pitjor. Ningú preveia que la disponibilitat de pel·lícules en els videoclubs decidiria el regnat del VHS durant 20 anys. En la primera dècada del segle XXI, la victòria de l'MP3 la decidí la difusió de gravadores i discos de CD a baix preu i, posteriorment, l'expansió de les línies ADSL. Més recentment, la victòria de Sony en els formats de vídeo d'alta definició HD amb el sistema Blue Ray l'ha facilitada la seva posició combinada a la indústria del cinema i en els equips de videojocs.

9. «Según los expertos, iTunes ha sido precisamente la clave del éxito del reproductor iPod, del que se han vendido más de 110 millones de unidades a nivel mundial». EFE, ELPAIS.com, «iTunes de Apple, la mayor tienda de música de EEUU» [en línia], *El País*, 4 abril 2008, <http://www.elpais.com/articulo/internet/iTunes/Apple/mayor/botiga/musica/EE/UU/elpepuntec/20080404elpepunte_1/Tes>.

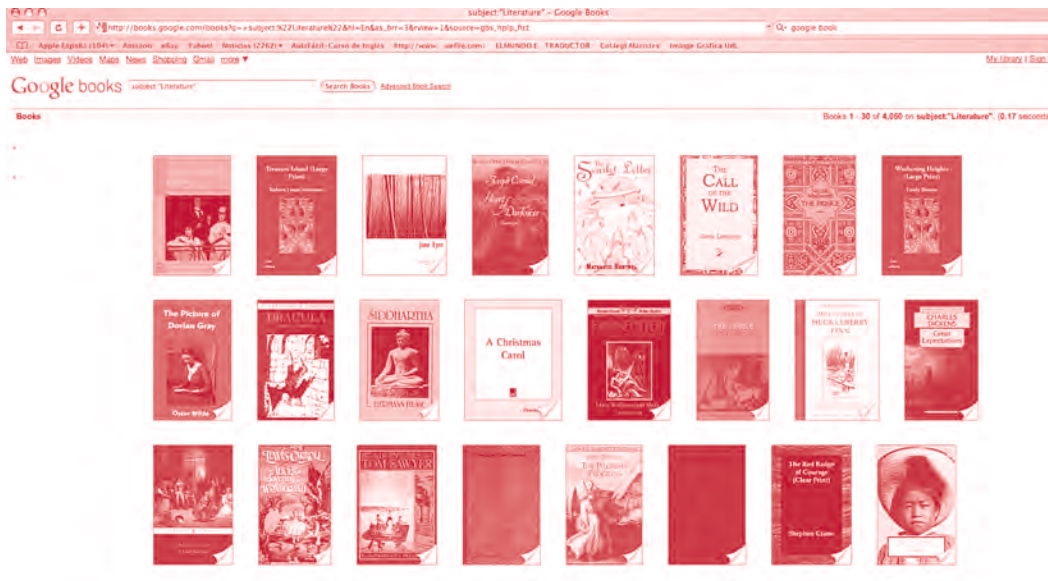
10. Al febrer, els llibres electrònics representaren l'1,5 % de totes les vendes de llibres, per sobre de l'1,1 % de gener; per a tot l'any 2008, els llibres electrònics representaren el 0,5 % de totes les vendes de llibres. Font: Laura Wood, «Research and Markets: E-Books and E-Publishing Primer - Easy-to-Read Overview of the Current State of E-Book Hardware Readers» [en línia], *Reuters*, 25 juny 2009, <<http://www.reuters.com/article/pressRelease/idUS104385+25-Jun-2009+BW20090625>>.

11. John Obeto, «The Kindle Kerfuffle: Just rent a book?» [en línia], *Absolutely Windows*, 27 juliol 2009, <<http://absolutelywindows.com/blog/2009/7/27/the-kindle-kerfuffle-just-rent-a-book.html>>, i Enrique Dans, «Amazon, el Kindle y la mano negra que se lleva tus libros», *El Blog de Enrique Dans*, 18 juliol 2009, <<http://www.enriquedans.com/2009/07/amazon-el-kindle-y-la-mano-negra-que-se-lleva-tus-libros.html>>.

12. Es poden trobar centenars de milers de notícies i comentaris amb una senzilla cerca a Google amb els termes kindle i 1984. Finalment, Amazon restituí la còpia retirada: Juan Martín, «Amazon restituye a Orwell» [en línia], *MyComputer*, 5 setembre 2009, <http://muycomputer.com/Actualidad/Noticias/Amazon-restituye-a-Orwell/_wE9ERk2XxDaxilPijpHBXqPOeFYfiDaNCMwvUMAcBF7oKhvX_wDu7o8-qRFFwcm1>.

13. Geoffrey A. Fowler, «Format war clouds e-book horizon» [en línia], *Digits. Technology and Insights*, 14 agost 2009, <<http://blogs.wsj.com/digits/2009/08/14/format-war-clouds-e-book-horizon/>>.

14. Doug Herman, «China Mobile pushes the mobile e-reader market with new products and big discounts» [en línia], *Digital East Asia*, 25 setembre 2009, <<http://www.digitaleastasia.com/2009/09/25/china-mobile-pushes-the-mobile-e-reader-market-with-new-products-and-big-discounts/>>.

lucioni cap a una editorial digital¹⁵ i una llibreria a Internet. Fins i tot, que els seus fons es puguin comercialitzar a les llibreries d'Internet dels seus rivals,¹⁶ la qual cosa ha estat rebuda amb escàs entusiasme.

La declaració de guerra a Amazon es va fer a la Fira del Llibre de Frankfurt el 2005, i des d'aleshores el projecte *Google Llibres* (books.google.com) és el de més creixement i demanda en tot el món. Aquest mateix any 2005 la Bibliothèque Nationale de France (BNF) entrà en la disputa propiciant les iniciatives europees *Quaero* (www.quaero.org) i *Europeana* (www.europeana.eu) i demonitzant Google.

Només quatre anys més tard, la BNF està firmant un acord perquè els seus fons s'afegeixin a la biblioteca digital més gran del món,¹⁷ creant una divisió en el front francès per la guerra del llibre, ja que els advocats que representen Editions du Seuil mantenen en un tribunal francès que el pro-

jecte *Google Llibres* viola la llei francesa, ja que Google no fa cap intent de contactar amb els propietaris dels drets d'autor abans de digitalitzar.¹⁸

Google, igual que Kindle, protegeix els seus continguts de la còpia dels seus competidors i proposa un format *agnòstic* per als llibres de la seva botiga. El seu portaveu, Jennie Johnson, diu que «vendrà l'accés en línia» als llibres i que el sistema «no preveu la descàrrega».¹⁹ És a dir, llibres que no viatjaran amb l'usuari si aquest no té cobertura, ja que el visionat serà pàgina a pàgina en línia, de manera similar a la dels vídeos per *streaming*. Els seus llibres estaran protegits contra la còpia, però també contra l'intercanvi, el préstec, el mercat de segona mà i, potser, de l'herència.

Google ha vingut al món del llibre per quedar-s'hi i, segons els seus rivals, Microsoft, Yahoo i Amazon, agrupats en l'Open Book Alliance (www.openbookalliance.org), per quedar-s'ho

15. Motoko Rich, «Preparing to sell e-books, Google takes on Amazon» [en línia], *The New York Times*, 31 maig 2009, <<http://www.nytimes.com/2009/06/01/technology/inter-net/01google.html>>.

16. A. A., «Google propone abrir los fondos de su librería» [en línia], *El País*, 11 setembre 2009, <http://www-org.elpais.com/articulo/cultura/Google/propone/abrir/fondos/libreria/elpepucul/20090911elpepicul_5/Tes>.

17. «L'orgull nacional francès ha rebut avui un cop en conèixer-se la notícia: la Biblioteca Nacional de França (BNF), una de les més grans del món, és a punt de concretar un acord per afegir els seus llibres a la controvertida biblioteca digital de Google i no esperar el projecte europeu *Europeana*. El canvi de postura de França s'explica per l'economia, va dir Denis Bruckmann, director de col·leccions de la BNF. Els llibreters francesos temen que darrere de Google els guanys vagin a Amazon». Charles Bremner, «Google bruises Gallic pride as national library does deal with search giant» [en línia], *TimesOnline*, 19 agost 2009, <http://technology.timesonline.co.uk/tol/news/tech_and_web/the_web/article6800864.ece>.

18. «L'editor francès sol·licita 18 milions d'euros per danys i perjudicis per infracció de drets d'autor i el dany financer per a l'editor, juntament amb una ordre judicial exigint que Google deixi de digitalitzar obres amb drets d'autor, segons Bloomberg». Stefanie Hoffman, «French publishers take on Google Books project» [en línia], *ChannelWeb*, 24 setembre 2009, <<http://www.crn.com/software/220200138;jsessionid=KUODVKNWT4VMTQE1GHOSKH4ATMY32JVN>>

19. Geoffrey A. Fowler, *op. cit.*

En només deu anys la utopia del món comunicat és quasi una realitat.

tot. El seu model de negoci és l'explotació i venda dels llibres orfes,²⁰ llibres sense drets d'autor que vendrien a un euro, a més d'altres llibres amb drets per als quals ja han subscrit acords, segons afirmen, amb més de vint mil professionals, entre autors i editors (*books.google.com/intl/es/googlllibres/electrònics/agreement*). El seu avanç, però, exigeix que es modifiqui la legislació europea.²¹

El principal argument de Google no és jurídic o econòmic, sinó la il·lusió de l'eslògan: la seva missió, corejada, seria fer realitat la utopia de la biblioteca digital universal. Però, per l'aliança dels seus competidors, estaríem només davant d'una versió surrealista d'Oliver Twist, amb Google en el rol del cobdiciós Fagin.

La guerra de dispositius i formats

L'estratègia «agnòstica» d'incompatibilitat tecnològica de l'aparell lector de llibres electrònics és la que també anuncia Barnes & Noble, la llibreria més gran dels Estats Units. Actualment, ja ven llibres electrònics per Internet que poden ser llegits per un programari propi que s'instal·la en l'ordinador. El seu nou lector permetrà llegir els formats aliens (PDF, TXT, EPUB, etc.), però també protegirà la lectura dels llibres propis, que només serà possible a través del seu aparell lec-

tor fabricat per Plastic Logic, un producte euroamericà que disposa d'una pantalla tàctil de 13" i en què han invertit empreses tecnològiques des de Siemens a Intel i el Bank of America, entre d'altres (*www.plasticlogic.com/about/investors.php*). Barnes & Noble espera oferir un milió de llibres en un any, a més del mig milió de llibres disponibles a la biblioteca de Google.

A la disputa pel nou feudalisme digital entre vells i nous llibreters i editors, s'hi apunten els vencedors d'altres batalles per les indústries culturals que han demostrat ser una mica més astuts i molt més voraçs.

L'empresa de telecomunicacions ATT va prendre partit per la distribució «flexible» de música al començament de l'expansió de la Internet domèstica, fa deu anys.²² La fàcil còpia de continguts des de *Napster* i d'altres portals era, aleshores, atractiu per a la contractació d'un major ample de banda, la qual cosa beneficiava ATT. En només deu anys la utopia del món comunicat és quasi una realitat,²³ i no sembla que l'escàs consum d'ample de banda que requereixen els llibres augmenti la capillaritat de la xarxa amb nous clients o que per aquest motiu ampliaran l'ample de banda contractat. En el 2009 els beneficis d'entrar en el comerç legal dels llibres electrònics i d'afegir valor amb nous serveis constitueix un

20. «Google lleva años escaneando millones de libros de los que se desconoce quien posee los derechos. Esas obras, llamadas 'huérfanas', constituyen la mayoría de los fondos que pueblan las bibliotecas del mundo. El acuerdo que han firmado en EE UU autores, editores y Google contiene una cláusula a la que se aferran los opositores al pacto como ejemplo para denunciar su carácter monopolístico: dispone que ni Google ni los editores podrán ser acusados de violación de derechos, ni tendrán que hacer frente a ningún tipo de reclamación económica, en caso de que, algún día, aparezca el legítimo propietario de los derechos de un libro huérfano escaneado y vendido 'online'. Otras empresas que también digitalizan libros huérfanos no gozan de esa protección jurídica, por lo que se consideran en inferioridad de condiciones para competir con Google. El buscador alega que su acuerdo no es exclusivo, y que otras empresas pueden firmar uno similar pero ¿y si los editores no quieren?». Antonio Fraguas, «Google intenta tranquilizar a Europa» [en línia], *El País*, 7 setembre 2009, «El 'truco' de los libros 'huérfanos'», <http://www.elpais.com/articulo/cultura/Google/intenta/tranquilizar/Europa/elpepucul/20090907elpepucul_2/Tes?print=1>.

21. Bernardo de Miguel, «La CE apoya la solución de Google para la digitalización de las bibliotecas» [en línia], *Cinco Días*, 8 setembre 2009, <http://www.cincodias.com/articulo/empresas/CE-apoya-solucion-Google-digitalizacion-bibliotecas/20090908cdsodiemp_7/cdsemp/>.

22. «Mientras se debaten los detalles legales acerca de la situación de Napster y sus creadores, ayer, distintas firmas fuertes del mercado tecnológico salieron a ayudarlo. Algunas asociaciones, entre ellas la Computer and Communications Industry Association (CCIA), que representa a colosos del sector tecnológico, como ATT, Oracle y Yahoo!, presentaron a la Corte de Apelaciones que investiga el caso Napster seis fascículos que contienen testimonios a favor de la sociedad. La CCIA entregó dos en su nombre, uno en colaboración con la Consumer Electronics Association (Asociación de Consumidores Electrónicos) y otro con la Digital Future Coalition (Coalición del Futuro Digital)». «Testimonios a favor de Napster» [en línia], *Clarín*, 31 agost 2000, <<http://www.clarin.com/diario/2000/08/31/s-03902.htm>>.

23. Un terç de la població mundial està connectada a Internet i constitueix el segment de més consum cultural.

Els nous senyors feudals de l'electrònica de consum necessiten munició per als seus equips lectors a les biblioteques digitals, la qual cosa els obliga a noves aliances, especialment amb Google.

atractiu molt més gran, amb la qual cosa, igual que succeeix a la resta de les noves vocacions de llibreters electrònics, ATT anuncia que el seu sistema també serà incompatible i establirà les seves pròpies aliances en el sector.

En el món del llibre electrònic quasi tots els formats són «agnòstics», però cadascun a la seva manera, tret dels lectors digitals de l'asiàtica Sony, que ja és una de les més grans indústries culturals globals, líder del sector de la cinematografia, discografia i videojocs, i que sembla l'única «creient» en els formats estàndard, després d'una recent i ràpida conversió. Sony no pot posar en valor un «hospici» de llibres com Google, ni millorar els serveis a la seva base de clients lectors com Amazon, ni gaudir d'un prestigi consolidat en el llibre de paper com Barnes & Noble, ni articular la base de les telecomunicacions com ATT. El seu avantatge només és el buit lector electrònic de llibres Sony Reader i, per això, tot i que ja disposa de la seva pròpia llibreria en línia, el 2009 ha canviat la seva estratègia cap al format estàndard EPUB,²⁴ de la mateixa manera que va fer en els anys vuitanta a l'abandonar el sistema Betamax.

Els nous senyors feudals de l'electrònica de consum necessiten munició per als seus equips lectors a les biblioteques digitals,²⁵ la qual cosa els obliga a noves aliances, especialment amb Google. El lector digital Sony Reader permetrà llegir més d'un milió de llibres en format EPUB²⁶ de la biblioteca de Google, que compatibilitzarà la seva biblioteca gratuïta amb la llibreria de pagament.

Les utopies del llibre electrònic i les noves indústries culturals

Vivim la transició al llibre electrònic i el ritme de la guerra decidirà els vencedors. Les limitacions actuals de Kindle al mercat nord-americà han empès Google a una «guerra llamp», els primers passos de la qual consisteixen a prendre posicions en la base de clients, creant hàbits de compra, protegint els fons propis davant la competència i la pirateria, seduint primer i pledejant després amb algunes biblioteques universitàries, treballant la diplomàcia digital amb una adequada política d'aliances i accelerant la desprotecció dels drets d'autor mitjançant la pressió moral davant les autoritats europees i espanyoles.

La persuasió perquè s'adoptin els canvis legislatius en el dret a la propietat intel·lectual apareixen embolcallats en arguments utòpics, moralistes i patriòtics propis d'allò que és, una empresa de publicitat: el somni de la biblioteca digital universal, l'avenç ecològic de la disminució de la tala d'arbres, i fins i tot advertències urgents: «El Gobierno español debe reaccionar pronto con una nueva legislación de la propiedad intelectual si no quiere que países como México adelanten a España en la carrera por liderar los contenidos de habla hispana en Internet».²⁷

Els llibreters digitals consolidats com Amazon, Casa del Llibre, Barnes & Noble i d'altres, milloren amb èxit la integració del món digital en el teixit cultural: s'amplia el cicle de vida del llibre, s'incorporen nous lectors des d'àrees geogràfiques amb manca de llibreries i biblioteques, i la lectura es

24. «ePub es un formato de archivos estándar creado por el International Digital Publishing Forum [en], que se basa en un perfil de XHTML 1.1 y de compresión basado en Zip. De hecho si quieres ver qué contiene un archivo ePub no tienes más que cambiarle la extensión a .zip y podrás extraer su contenido. Este formato abierto basado en XML y en estos 3 estándares: Open Publication Structure (OPS), Open Packaging Format (OPF) y Open Container Format (OCF)». Cristian Eslava, «Todo sobre el ePub. El MP3 de los e-books» [en línia], [Bloc de Cristian Eslava], 21 abril 2009, <<http://ceslava.com/blog/todo-sobre-el-epub-el-mp3-de-los-e-books/>>.

25. Les millores associades a la innovació són una característica que hem assimilat en el món de l'electrònica de consum, on els aparells «moren» per obsolescència o per ruptura abans d'haver esgotat la seva vida útil, i el comprador assumeix que les millores s'incorporaran més tard o més aviat.

26. Boxbyte [Eric Tecayehuatl], «Google Books empieza a ofrecer más de 1 millón de libros en formato EPUB» [en línia], FayerWiyer. Dosis diarias de tecnología en español, 27 agost 2009, <<http://www.fayerwayer.com/2009/08/google-books-empieza-a-ofrecer-mas-de-1-millon-de-libros-en-formato-epub/>>.

27. María Vega, «Google insta a España a digitalizar sus libros» [en línia], El Mundo, 17 juny 2009, <<http://www.elmundo.es/elmundo/2009/06/17/navegante/1245193319.html>>.

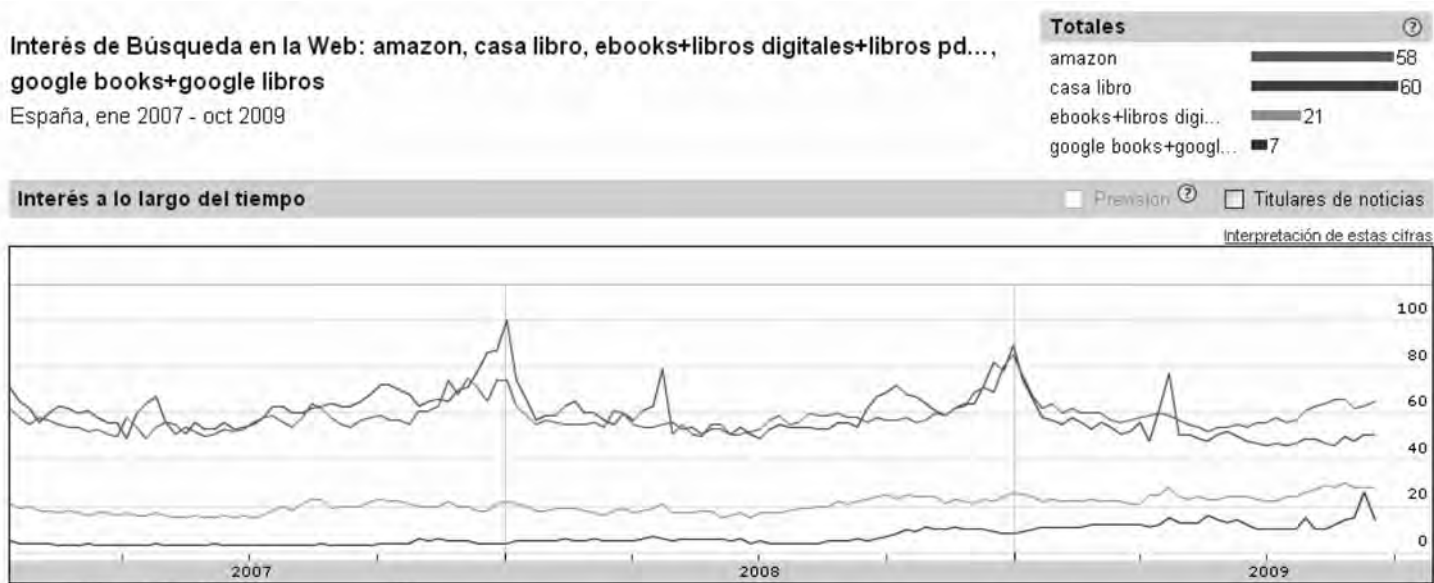
fa més accessible allà on es trameta allò que és essencial. Quan Ciceró escrivia: «Una llar sense llibres és com un cos sense ànima», es referia a una estructura de tauletes organitzada com molts fitxers informàtics.

Els nous llibreters en línia s'enfronten a diverses paradoxes. L'empresa amb més demandes per apropiació de continguts, com Google, protegeix els seus contra la còpia aliena i també els protegeix la més gran empresa de telecomunicacions que es beneficia de la circulació «pirata» de música i vídeo per Internet. Al contrari, l'empresa Sony, que ha imposat el seu propi format, Blue Ray, en el vídeo d'alta definició és, en el llibre, la més gran defensora de l'estàndard internacional. En només deu anys s'ha fet realitat la coneguda frase de Groucho Marx: «Aquests són els meus principis i si no li agraden en tinc d'altres».

La demografia i la geografia dels lectors i els compradors de llibres electrònics i les amenaces de pirateria

A mitjan 2009 el 51,7 % de la població espanyola no havia sentit parlar del llibre electrònic, segons el CIS; un percentatge que no ha d'estranyar, ja que la meitat de la població espanyola tampoc comprà cap llibre el 2008.²⁸

A Espanya, les consultes a Google²⁹ sobre Amazon i Casa del Llibre continuen liderant les relacionades amb el llibre, ja sigui en paper, electrònic o descàrregues de llibres. Les corresponents a *Google Llibres* s'han duplicat en menys d'un any. Des del 2007 la demanda del llibre a Internet puja, i des de finals del 2008 aquestes consultes ja segueixen el ritme estacional de la compra de llibres per Internet, és a dir, els pics més alts es produeixen per Nadal i el 23 d'abril amb el Dia del Llibre.

Figura 3. Comparació entre les consultes sobre Amazon, Casa del Libro, els termes més utilitzats associats a la descàrrega de llibres i *Google Llibres* en anglès i en castellà entre 2007 i 2009. S'hi pot observar l'avantatge de Casa del Llibre durant tot el període i el *sorpasso* d'Amazon al llarg del 2009. Font: Google Insights.

28. Conecta, *Hábitos de lectura y compra de libros en España 2008* [en línia] ([Madrid: Federación de Gremios de Editores de España, 2008], <http://www.federacioneditores.org/0_Resources/Documentos/Habitos_Lectura_CompraLibros_2008.zip>.

29. Dades extretes de Google Insights, que mesura la *cerca navegacional* a través del buscador. Les visites efectives donen millors resultats al portal de Casa del Llibre.

Podem agrupar l'interès pel llibre a Internet en tres grups d'usuaris: compradors, usuaris de biblioteques digitals i cercadors de llibres electrònics gratuïts. Encara que un usuari particular pertanyi a diversos grups, les consultes agrupades a Google ens mostren distribucions geogràfiques i perfils demogràfics molt diferents.

Els compradors de llibres electrònics

L'interès més gran per la compra de llibres i llibres electrònics se situa principalment al nord del Tròpic de Càncer.³⁰ Tot i que Kindle només es comercialitza a Estats Units, rep prop de dos milions de consultes mensuals que s'estenen a Iraq, Irlanda, Hong Kong, Singapur i Canadà (www.google.com/insights/search/#q=kindle%20%2B%20Amazon%20Kindle&cmpt=q), en aquest ordre.

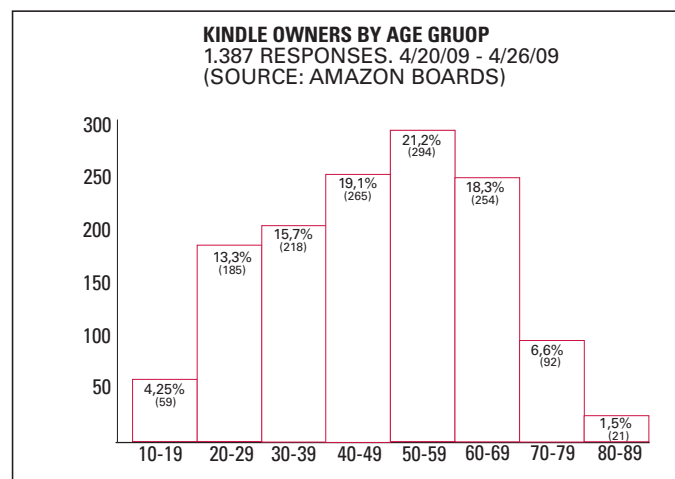
Les primeres dades indiquen que els usuaris de Kindle compren significativament més llibres que abans de posseir el dispositiu: la llibreria els segueix allà on vagin i no han d'esperar a passar-hi per seguir la recomanació d'un amic, n'hi ha prou amb connectar l'aparell.³¹

Una referència a la tendència de creixement del llibre electrònic comercial la donen les visites a la llibreria en línia Amazon.com, que es localitzen als Estats Units (63,1 %), a l'Índia (4,1 %), a la Xina (3,6 %), al Regne Unit (3 %) i a Alemanya (2,1 %). Mèxic ocupa la posició 13 i Espanya està per sota de la 20 amb menys del 0,5 % del total de visites.

Disposar d'un voluminós catàleg té avantatges innegables per a Amazon-Kindle, però es pot competir aprofitant les avantatges de la base de clients, la proximitat i l'idioma. A Espanya, la llibreria per Internet de Casa del Llibre

està entre els 300 primers portals espanyols i l'octubre de 2008 superà en nombre de consultes des d'Espanya al seu competidor Amazon, liderat que manté actualment (trends.google.com/websites?q=amazon.com%2C+casa-delllibre.com&geo=ES&date=all&sort=0). Només el 45,2 % de les visites a aquesta llibreria espanyola³² tenen l'origen a Espanya, seguida de Mèxic (19,5 %), Colòmbia (5,1 %), l'Argentina (4,4 %) i el Perú (4 %); en tots aquests països Amazon lidera la compra en línia.

Les primeres dades publicades mostren diferències entre el perfil de comprador en línia de llibres en paper i el de llibres digitals d'Amazon.

Figura 4. Perfil d'edat del propietari de Kindle basat en una enquesta al fòrum d'usuaris. Font: Amazon Boards.

30. Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes (www.cervantesvirtual.com); Project Gutenberg (www.gutenberg.org i promo.net/pg/); Gallica (gallica.bnf.fr); Million Book Project (www.archive.org/details/millionbooks); The Online Books Page (digital.library.upenn.edu/books/); Google Llibres (books.google.es); Bibliopía (www.bibliopia.com); The Internet Classics Archive (classics.mit.edu); Carnegie Mellon University Libraries (www.library.cmu.edu); The Internet Public Library Reading Room (www.ipl.org/div/books/); Eserver.org: Accessible Writing (eserver.org).

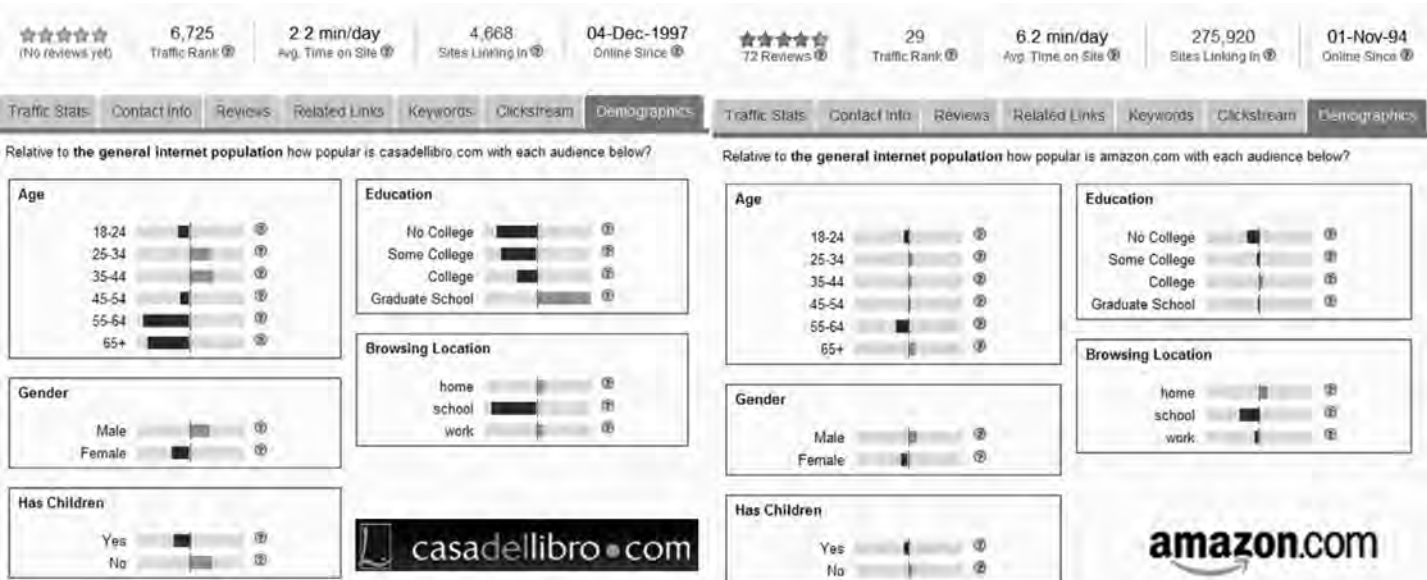
31. Steven Johnson, «How the e-book will change the way read and write» [en línia], *The Wall Street Journal. Technology*, 20 abril 2009, <<http://online.wsj.com/article/SB123980920727621353.html#>>.

32. Aquestes són, entre d'altres, algunes de les llibreries espanyoles en línia: El Corte Inglés (www.elcorteingles.es); FNAC (www.fnac.es); Casa del Llibre (www.casadellibre.com); Grammata (www.grammata.es); Crisol (www.crisol.es); Agapea (www.agapea.com); Al-lots. El Petit Príncep (www.petitprincep.com); Abacus (www.abacus.es); Troa Llibreries (www.troa.es); Alibri (www.alibri.es); Los Libros (www.loslibros.com); El Aleph (www.elaleph.com); Librería Tirant lo Blanch (www.tirant.com/libreria/); Espasa Calpe (www.espasa.com); Libros.com (www.libros.com); Libronauta (www.libronauta.com); Nowtilus (www.elibros.com); LibrosalaCarta.com (www.librosalacarta.com); e-libro.net (www.e-libro.net).

Segons una enquesta en el fòrum de Kindle feta entre 1.387 persones, quasi la meitat dels usuaris tindria més de 50 anys i per sota d'aquesta edat el seu ús disminuiria amb l'edat. Aquestes xifres es podrien explicar per diversos factors: els adults són un segment amb una major capacitat de compra, menor disponibilitat per desplaçar-se i que aprecia més la comoditat de lectura que suposa la possibilitat d'ampliació del tipus de lletra.³³

El perfil del comprador de llibres a Amazon és més equilibrat respecte de la demografia general d'Internet.³⁴ A la llibreria en línia *casadellibro.com*, que actualment no comercialitza llibres electrònics, destaca la franja d'edat entre els 25 i 45 anys, i el volum d'usuaris més grans de 55 anys és inferior a la mitjana d'Internet, cosa que, hipotèticament, canviaria amb la incorporació d'aquesta llibreria en línia al món dels lectors de llibres electrònics.³⁵

Figura 5. Comparació del perfil dels usuaris de *casadellibro.com* i *amazon.com* en la qual es mostra el pes més important del públic d'entre 35 i 45 anys i el pes menys important a partir dels 55 anys. A *amazon.com* les edats apareixen més equilibrades respecte de la mitjana dels usuaris d'Internet. Font: alexa.com.

33. El 30,2 % dels jubilats i el 15,4 % de les mestresses de casa addueixen problemes de visió com a motiu per no llegir amb més freqüència. Conecta, *op. cit.*

34. Font: <http://www.alex.com> [Consulta: 09/2009].

35. En ambdós casos, destaca que la connexió des d'un centre d'ensenyament és inferior al del conjunt de la xarxa.

Com s'ha dit, l'ús del llibre electrònic intensifica la compra de llibres entre els seus propietaris, però també amplia el cicle de vida del llibre, incorpora un públic lector de zones sense teixit cultural comercial, i també n'amplia la base demogràfica.

En tot cas, es tracta d'un perfil de públic molt diferent al dels oients de música amb dispositius MP3, que és molt més jove. Els diferents hàbits de grans i joves a Internet respecte de la música i del llibre guarden estreta relació amb l'eurobaròmetre sobre el consum cultural de les llars a Europa.³⁶ A Internet, el llibre i la música digital no segueixen el mateix camí i presenten oportunitats i amenaces diferents.

El nombre de títols digitalitzats i registrats en espanyol està assolint la xifra de cent mil títols.³⁷ En el *Barómetro 2009*, informe que fa el Gremio de Editores, i que pot descarregar-se gratuïtament d'Internet, s'informa dels 25 llibres més venuts el 2009.³⁸ Baixar una còpia completa en format PDF o *Word* de tots aquests llibres ocupa menys de 90 minuts, i si no es disposa d'un lector digital surt molt més car el paper i la tinta d'impressora que la compra de l'exemplar enquadernat.

La descàrrega gratuïta de llibres comercials a través d'Internet no està suficientment analitzada. Sembla que no és tant un factor extraordinari de màrqueting³⁹ propiciat per les editorials, agents i autors, com una amenaça potencial que involucra tant el llibre d'aparador com el llibre amb drets vigents.

A diferència de la música, actualment el volum de les descàrregues de «llibres gratuïts» és molt inferior al de les vendes de llibres electrònics, i es fa menys entre particulars per xarxes P2P i més en portals de pagament per emmagatzemament i descàrrega, molt més vulnerables a la violació dels drets, i per tant, retiren dels seus fitxers els considerats com a còpia il·legal, cada cop amb més freqüència.

1. *El niño con el pijama de rayas*, John Boyne
2. *Los pilares de la tierra*, Ken Follett
3. *La catedral del mar*, Ildefonso Falcones
4. *Los hombres que no amaban a las mujeres*, Stieg Larsson
5. *La sombra del viento*, Carlos Ruiz Zafón
6. *Ángeles y demonios*, Dan Brown
7. *El código da Vinci*, Dan Brown
8. *Un mundo sin fin*, Ken Follett
9. *Crepúsculo*, Stephenie Meyer
10. *El juego del Ángel*, Carlos Ruiz Zafón
11. *La chica que soñaba con una cerilla y un bidón de gasolina*, Stieg Larsson
12. *El ocho*, Katherine Neville
13. *Amanecer*, Stephenie Meyer
14. *Harry Potter*, J. K. Rowling
15. *Luna nueva*, Stephenie Meyern
16. *El fuego*, Katherine Neville
17. *El secreto*, Rhonda Byrne
18. *Don Quijote de la Mancha*, Miguel de Cervantes
19. *El médico*, Noah Gordon
20. *Gomorra*, Roberto Saviano
21. *El último catón*, Matilde Asensi
22. *El diario de Ana Frank*, Ana Frank
23. *El corazón helado*, Almudena Grandes
24. *Eclipse*, Stephenie Meyer
25. *La bodega*, Noah Gordon

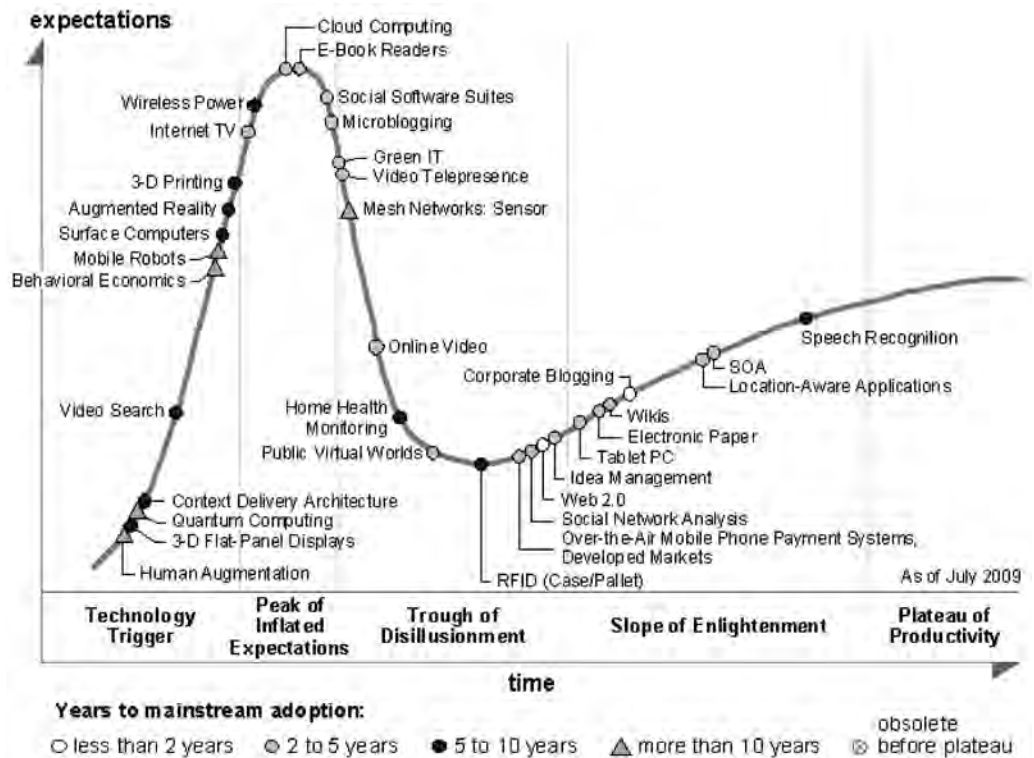
Taula 1. Els 25 llibres més venuts a Espanya el 2009.
Font: Federación de Gremios de Editores de España.

36. «Les hommes sont plus susceptibles que les femmes d'écouter de la musique tous les jours (63 % pour les premiers contre 59,7 % pour les secondes). Il en va de même pour les jeunes par rapports à leurs aînés : ils sont en effet 80,3 % dans la catégorie des '15-24 ans' à avoir déclaré ceci, contre 70,9 % pour les '25-39 ans', 57,9 % pour les '40-54 ans' et 46,2 % pour les '55 ans et +'. Le taux de personnes qui n'écotent jamais de la musique augmente également avec l'âge (de 0,6 % chez les plus jeunes à 10,8 % chez les plus âgés)». European Opinion Research Group, *Eurobarometre 56.0: La participation des européens aux activités culturelles* [en línia]. ([Bruxelles], juny 2002), <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_158_complet_fr.pdf>.

37. La relació i comentaris sobre biblioteques virtuals es pot trobar a: Chimo Soler, «La biblioteca virtual y la descarga de libros online. I Directorio de portales» [en línia], *La Google-lización cultural. Turismo y Marketing en Internet / Online Virutal Travel*, 29 setembre 2009, <<http://chimosoler.blogspot.com/2009/09/bibliotecavirtual.html>>.

38. Federación de Gremios de Editores de España, *Barómetro de hábitos de lectura y compra de libros en el segundo trimestre de 2009* [en línia]. ([Madrid: la Federación..., 2009]), <http://www.federacioneditores.org/0_Resources/Documentos/NP_Barometro_Lectura_2009.pdf>.

39. L'escriptor Paulo Coelho (paulocoelho.com.br) publicà a Internet dues novel·les i una col·lecció de contes que es podien descarregar gratuïtament.

FIGURA 6. Gràfica de tendències de tecnologies emergents. A l'eix d'ordenades es mostren les expectatives i al de les abscisses, la projecció temporal. Els lectors de llibres electrònics se situen a la cúspide de la gaussiana: altes expectatives en poc temps d'implantació.
 Font: Gartner Group 2009.

No és difícil imaginar qualsevol institut on els joves intercanvien i escolten cançons, però cal més fantasia per pensar que farien el mateix amb els llibres, fins i tot amb còpies il·legals. La conversió del perfil de l'adult comprador de llibres amb patrimoni i responsabilitats familiars en pirata potencial és menys creïble que el perfil de l'adolescent en el cas de la música. És més complex violar els sistemes de protecció, són més grans els riscos legals de pèrdua de patrimoni per a un adult i les dificultats tècniques de conversió de sistemes propietaris com els lectors de llibres electrònics a d'altres de propòsit general, com els ordinadors personals, són menys simples que passar una cançó al format MP3.

Però, si no es posa atenció als canvis en els hàbits, aques-

ta situació pot evolucionar de maneres diferents, com va passar amb Kodak durant la transició de la fotografia de paper al suport digital i, posteriorment, amb els canvis associats a l'ús de la fotografia com a objecte social a Internet a les xarxes socials. O la manca d'acció dels productors de música, que no foren conscients de fins a quin punt Internet aportava un nou canal, l'oportunitat d'una nova manera de difondre la música, i continuaren amb el seu model al voltant del disc, no valorant adequadament el nou model de distribució.⁴⁰

En aquesta direcció discorre el crític informe del Gartner Group de 2009. El projecte dels lectors de llibres electrònics és el que presenta més distància entre les expectatives de veritables plans de negoci a Internet.

40. PriceWaterhouseCoopers, *Libro blanco de la música en España* [en línia]. (Madrid: Promusicae, 2005), <http://www.acam.es/pubdocs/documentos_26_LANG1.pdf>.

«Hay una tendencia exagerada a proteger la propiedad intelectual, algo que va en contra del interés del público y la libre competencia de mercado»

En els inicis de la segona dècada del segle XXI el desenvolupament sostenible d'Internet passa per respectar les regles del comerç electrònic que exclouen les normes a mida del feudalisme digital i la pirateria. A l'era de l'«agnosticisme» tecnològic ja està oblidada la coneguda frase d'Ed Black, president de l'Associació de Consumidors Electrònics, cap a finals del segle XX: «Hay una tendencia exagerada a proteger la propiedad intelectual, algo que va en contra del interés del público y la libre competencia de mercado»⁴¹.

La realitat del llibre electrònic i dels lectors pel perfil dels

usuaris, les visites als portals i els resultats comercials mateixos, marca un camí diferent on el desenvolupament comercial del llibre digital és molt superior actualment al consum de «llibres gratuïts». Això suposa un escenari d'una major competitivitat comercial i tecnològica i nous fronts jurídics, especialment quan Google ha obert un nou front al voltant dels drets d'autor, especialment a Europa,⁴² que en el cas de perdre provocaria la paradoxa que els europeus, després de segles d'invertir en la conservació de la seva cultura, haurien de pagar per l'accés a les seves pròpies fonts a una empresa americana.

41. «Testimonios...», *op. cit.*

42. Agencia EFE, «Reding ve práctico el modelo de Google Books para acelerar la digitalización de los libros» [en línia], *European PressPhoto Agency*, 8 setembre 2009, <<http://www.google.com/hostednews/epa/article/ALeqM5gu2HsuVlcLHsevk61dC03KQoSBA>>.

Bibliografía

«Sony ofrece cifras de ventas de su lector» [en línea]. *Soybits*, 5 diciembre 2008. <<http://libros.soybits.com/web/sony-ofrece-cifras-de-venta-de-su-lector>>.

«Testimonios a favor de Napster» [en línea]. *Clarín*, 31 agost 2000. <<http://www.clarin.com/diario/2000/08/31/s-03902.htm>>.

A. A., «Google propone abrir los fondos de su librería» [en línea]. *El País*, 11 setembre 2009. <http://www-org.elpais.com/articulo/cultura/Google/propone/abrir/fondos/libreria/elpepucul/20090911elpepucul_5/Tes>.

AP. «E-books, para leer cuando quieras y como quieras» [en línea]. *El Economista*, 19 agost 2009. <<http://eleconomista.com.mx/notas-online/tecnociencia/2009/08/19/e-books-leer-cuando-quieras-como-quieras>>.

BARANDIARÁN, Txetxu. *Con valor* [en línea]. 24/04/2004- . Bloc de publicació irregular. <<http://opinionconvalor.nireblog.com/>>.

BOXBYTE [Eric Tecayehuatl]. «Google Books empieza a ofrecer más de 1 millón de libros en formato EPUB» [en línea]. *FayerWiyer. Dosis diaris de tecnología en español*, 27 agost 2009. <<http://www.fayerwayer.com/2009/08/google-books-empieza-a-ofrecer-mas-de-1-millon-de-libros-en-format-epub/>>.

BREMMER, Charles. «Google bruises Gallic pride as national library does deal with search giant» [en línea]. *TimesOnline*, 19 agost 2009. <http://technology.timesonline.co.uk/tol/news/tech_and_web/the_web/article6800864.ece>.

CEGAL. *Sistema de indicadores de la gestión económica de la librería en España y mapa de librerías en Catalunya – 2007* [en línea]. Madrid: Cegal, 2007, actualització 2009. <<http://www.cegal.es/lib/informes/listaInformes.php?codTipoInformeAso=65>>. [Diversos informes de la situació i indicadors sobre llibrerías a Espanya i Catalunya el 2007].

CONECTA. *Hábitos de lectura y compra de libros en España 2008* [en línea]. [Madrid: Federación de Gremios de Editores de España, 2008].

<http://www.federacioneditores.org/0_Resources/Documentos/Habitos_Lectura_CompraLibros_2008.zip>.

—. *XIII estudio de perfil del sector de la distribución de libros y de publicaciones periódicas* [en línea]. [Madrid: Federación de Asociaciones Nacionales de Distribuidores de Ediciones, 2008]. <http://www.fande.es/Ficheros/XIII_Estudio_Perfil_2007.pdf>.

CRITICAL ART ENSEMBLE. «El plagio utópico, la hipertextualidad y la producción cultural electrónica» [en línea]. *A Parte Rei. Revista de Filosofía*, 5 (setembre 1999), p. 1-9. <http://serbal.pntic.mec.es/~cmunoz11/plagio.pdf>. [Publicat originalment en anglès com a capítol 5è del llibre: Critical Art Ensemble. *The Electronic Disturbance*. Brooklyn, NY: Autonomedia, 1994].

DANS, Enrique. «Amazon, el Kindle y la mano negra que se lleva tus libros». *El Blog de Enrique Dans*, 18 juliol 2009. <<http://www.enriquedans.com/2009/07/amazon-el-kindle-y-la-mano-negra-que-se-lleva-tus-libros.html>>.

EFE. «Reding ve práctico el modelo de Google Books para acelerar la digitalización de los libros» [en línea]. *European PressPhoto Agency*, 8 setembre 2009. <<http://www.google.com/hostednews/epa/article/ALeqM5gu2HsuVlclHsevk61dC03KQqoSBA>>.

EFE; ELPAIS.COM. «iTunes de Apple, la mayor tienda de música de EEUU» [en línea]. *El País*, 4 abril 2008, <http://www.elpais.com/articulo/internet/iTunes/Apple/mayor/botiga/musica/EE/UU/elpeputec/20080404elpepunit_1/Tes>.

ENTER. Francotiradores en la red. Caracterización de la empresa española de entretenimiento digital [en línea]. [Madrid]: Enter IE, 2007. <<http://www.enter.ie.edu/mybox/cms/225>> [Análisis Enter; 6].

ESLAVA, Cristian. «Todo sobre el ePub. El MP3 de los e-books» [en línea]. [*Bloc de Cristian Eslava*], 21 abril 2009. <<http://ceslava.com/blog/todo-sobre-el-epub-el-mp3-de-los-e-books/>>.

ESPAÑA. MINISTERIO DE CULTURA. *Estadísticas de la edición española de libros con ISBN* [en línea]. Madrid: el Ministerio..., [darrera actualització: 2009]. <<http://www.mcu.es/culturabase/cgi/um?M=t16/p16/a2005/&O=pcaxis&N=&L=0>>.

EUROPEAN OPINION RESEARCH GROUP. *Eurobarometre 56.0: La participation des européens aux activités culturelles* [en línia]. [Bruxelles], juny 2002. <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_158_complet_fr.pdf>.

FEDERACIÓN DE GREMIOS DE EDITORES DE ESPAÑA. *Barómetro de hábitos de lectura y compra de libros en el segundo trimestre de 2009* [en línia]. [Madrid: la Federación..., 2009]. <http://www.federacioneditores.org/0_Resources/Documentos/NP_Barometro_Lectura_2009.pdf>.

—. *Comercio interior del libro en España 2007* [en línia]. Madrid: la Federación..., 2008. <http://www.mcu.es/libro/docs/MC/CD/Comercio_Interior_2007.pdf>.

—. *El sector editorial español. Documentos* [en línia]. <<http://www.federacioneditores.org/SectorEdit/Documento.s.asp>>. [Conjunt de documents sobre el llibre i el sector editorial a Espanya de la Federació de Gremios de Editores].

FEDERACIÓN ESPAÑOLA DE CÁMARAS DEL LIBRO. *Comercio exterior del libro 2008* [en línia]. Madrid: la Federación..., 2009. <[http://www.federacioneditores.org/0_Resources/Documentos/Comercio_Exterior_2008_\(avance\).pdf](http://www.federacioneditores.org/0_Resources/Documentos/Comercio_Exterior_2008_(avance).pdf)>.

FEDERATION OF EUROPEAN PUBLISHERS. *The Whole World is Here. Books in the Digital Age* [en línia]. (Brussels: Federation..., 2009). <http://www.fepfee.be/documents/FEP_TWWH_VER0ED06.pdf>.

FOWLER, Geoffrey A. «Format war clouds e-book horizon» [en línia]. *Digits. Technology and Insights*, 14 agost 2009. <<http://blogs.wsj.com/digits/2009/08/14/format-war-clouds-e-book-horizon/>>.

FRAGUAS, Antonio. «Google intenta tranquilizar a Europa» [en línia]. *El País*, 7 setembre 2009. «El 'truco' de los libros 'huérfanos'». <http://www.elpais.com/articulo/cultura/Google/intenta/tranquilizar/Europa/elpepucul/20090907elpepucul_2/Tes?print=1>.

FUNDACIÓN BIBLIOTECA VIRTUAL MIGUEL DE CERVANTES. *La lectura en España Informe 2008 «Leer para aprender»: Encuesta a usuarios de la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes sobre hábitos de lectura: Informe ejecutivo* [en línia]. S.l.: la Fundación..., 2008. <<http://www.cervantesvirtual.com/informacion/FBVMC2008.pdf>>.

GAPTEL (GRUPO DE ANÁLISIS Y PROSPECTIVA DEL SECTOR DE TELECOMUNICACIONES). *Contenidos digitales. Nuevos modelos de distribución online* [en línia]. Madrid: Red.es, 2006. <http://www.aetic.es/CLI_AETIC/ftpportalweb/documentos/ContenidosDigitales_final.pdf>.

HERMAN, Doug. «China Mobile pushes the mobile e-reader market with new products and big discounts» [en línia]. *Digital East Asia*, 25 setembre 2009. <<http://www.digitaleastasia.com/2009/09/25/china-mobile-pushes-the-mobile-e-reader-market-with-new-products-and-big-discounts/>>.

HOFFMAN, Stefanie. «French publishers take on Google Books project» [en línia]. *ChannelWeb*, 24 setembre 2009. <<http://www.crn.com/software/220200138;jsessionid=KUODVNKWT4VMTQE1GHOSKH4ATMY32JVN>>.

INMARK. ESTUDIOS Y ESTRATEGIAS, SL.; ET AL. *Estudio sobre la comercialización del libro en España* [en línia]. [Madrid: Ministerio de Cultura; etc., 2008]. <http://www.mcu.es/libro/docs/MC/CD/Inmark_septiembre_08.pdf>.

INSTITUTO ESPAÑOL DE COMERCIO EXTERIOR. *La internacionalización de las industrias culturales españolas* [en línea]. Madrid: ICEX, 2007. <http://www.contenidosculturalesparaelmundo.es/docs/analisis_ind_cult.pdf>.

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA. *Producción editorial de libros. Otra información disponible sobre el sector del libro. Serie 1998-2007* [en línea]. Madrid: INE, 2009. <<http://www.ine.es/jaxi/menu.do?type=pcaxis&path=/t12/p401/e01/&file=pcaxis>>.

JOHNSON, Steven. «How the e-book will change the way read and write» [en línea]. *The Wall Street Journal. Technology*, 20 abril 2009. <<http://online.wsj.com/article/SB123980920727621353.html#>>.

LÓPEZ YÁNEZ, Javier. *Repiso Libros*. 2/07/2009-. Sevilla. Bloc de publicació irregular. <<http://repisolibros.blogspot.com/>>.

MARÍ-DOMÈNEC, Francesca; BIA-PLATAS, Alejandro. «Técnicas de producción masiva de contenidos para bibliotecas digitales» [en línea]. [Alacant: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2002]. <<http://www.cervantesvirtual.com/research/articles/JBIDI02b.pdf>>. [Comunicació presentada a les III Jornadas de Bibliotecas Digitales. El Escorial (Madrid), 18-19 de noviembre de 2002. Les actes es poden consultar a: <http://mariachi.dsic.upv.es/jbidi/jbidi2002/actas.htm>].

MARTÍN, Juan. «Amazon restituye a Orwell» [en línea]. *MyComputer*, 5 setembre 2009. <http://muycomputer.com/Actualidad/Noticias/Amazon-restituye-a-Orwell/_wE9ERk2XxDaxiIPIjPHBXq-POeFYfiDaNCMwwUMAcBF7oKhvX_wDu7o8-qRFFwc1m>.

MIGUEL, Bernardo de. «La CE apoya la solución de Google para la digitalización de las bibliotecas» [en línea]. *Cinco Días*, 8 setembre 2009. <http://www.cincodias.com/articulo/empresas/CE-apoya-solucion-Google-digitalizacion-bibliotecas/20090908cdscdiemp_7/cdsemp/>.

MILLÁN, José Antonio. *Libros y Bitios* [en línea]. 22/09/2006-. Sant Gervasi (Barcelona). Bloc de publicació irregular. <<http://jamillan.com/librosybitios/>>.

MONTALVO, Javier. «¿Y por qué los libros van a ser distintos?» [en línea]. *Expansión*, 7 setembre 2009. <<http://www.expansion.com/2009/09/07/opinion/1252353562.html>>.

OBETO, John. «The Kindle Kerfuffle: Just rent a book?» [en línea]. *Absolutely Windows*, 27 juliol 2009. <<http://absolutely-windows.com/blog/2009/7/27/the-kindle-kerfuffle-just-rent-a-book.html>>.

PÉREZ ARRANZ, Fernando. «Brevísima historia de la lectura electrónica» [en línea]. *El profesional de la información*, v. 13, n° 3 (maig-juny 2004), p. 179-190. <<http://www.elprofesional-delainformacion.com/contenidos/2004/mayo/2.pdf>>.

PRICEWATERHOUSECOOPERS. *Libro blanco de la música en España* [en línea]. [Madrid: Promusicae, 2005]. <http://www.acam.es/pubdocs/documentos_26_LANG1.pdf>.

ROCH, Motoko. «Preparing to sell e-books, Google takes on Amazon» [en línea]. *The New York Times*, 31 maig 2009. <<http://www.nytimes.com/2009/06/01/technology/internet/01google.html>>.

RODRÍGUEZ, Joaquín. *Los futuros del libro. Libros, editores y lectores en el siglo XXI*. 29/11/2006-. Bloc de publicació irregular. <<http://weblogs.madrimasd.org/futurosdelibro/>>.

RODRÍGUEZ MARCOS, Javier. «El libro también se suma a la crisis» [en línea]. *El País*, 4 juliol 2009. <http://www.elpais.com/articulo/cultura/libro/suma/crisis/elpepicul/20090704elpepicul_1/Tes>.

SAVIKAS, Andrew. «Select O'Reilly Books Soon on Kindle, and as DRM-free Digital Bundles (Including EPUB)» [en línea]. *Tools of Change for Publishing*, 18 juny 2008.

<<http://toc.oreilly.com/2008/06/select-oreilly-books-soon-on-kindle-and-as-drm-free-digital-bundle.html>>.

SOLER, Chimo. «La biblioteca virtual y la descarga de libros online. I Directorio de portales» [en línia]. *La Google-lizació cultural. Turismo y Marketing en Internet / Online Virtual Travel*, 29 setembre 2009. <<http://chimosoler.blogspot.com/2009/09/biblioteca-virtual.html>>.

VEGA, María. «Google insta a España a digitalizar sus libros» [en línia]. *El Mundo*, 17 juny 2009. <<http://www.elmundo.es/elmundo/2009/06/17/navegan-te/1245193319.html>>.

WOOD, Laura. «Research and Markets: E-Books and E-Publishing Primer - Easy-to-Read Overview of the Current State of E-Book Hardware Readers» [en línia]. *Reuters*, 25 juny 2009. <<http://www.reuters.com/article/pressRelease/idUS104385+25-Jun-2009+BW20090625>>.

Biblioteques, arxius i hemeroteques digitals

Directoris

Bibliotecas virtuales.com:
www.bibliotecasvirtuales.com

Bibliotecas Virtuales en español:
www.booksfactory.com/virtual.html

Estats Units

Comedia Textlist: w3.coh.arizona.edu/projects/comedia/textlist.html [Llistat de comèdies teatrals castellanes. College of Humanities de la University of Arizona]

Google Book Search: books.google.com

Projecte Gutenberg: www.gutenberg.net

Europa

Europeana: www.europeana.eu

Espanya

Antología del Ensayo Ibero e Iberoamericano:
www.ensayistas.org/antologia

Archivo Digital de Manuscritos y Textos Españoles:
www.admyte.com

Archivo virtual de la Edad de Plata (1868-1936):
www.archivovirtual.org

Biblioteca Digital Ciudad Seva:
www.ciudadseva.com/bdcs/bdcs.htm

Biblioteca Digital de l'Institut Feijoo del Siglo xviii:
www.ifesxviii.es/biblioteca.php

Biblioteca Digital del Ateneo de Madrid: www.ateneodemadrid.com/biblioteca_digital/BibliotecaDigital.htm

Biblioteca digital del GRISO:
griso.cti.unav.es/WebSonar/principal.html

Biblioteca Digital del Real Jardín Botánico. CSIC:
bibdigital.rjb.csic.es/spa/index.php

Biblioteca Digital Hispánica, de la Biblioteca Nacional de España: www.bne.es/es/Catalogos/BibliotecaDigital

Biblioteca Digital MP3 de Habla Hispana: leemp3.com

Biblioteca Fundación San Millán de la Cogolla. Documentos digitalizados: www.fsanmillan.es/biblioteca/biblioteca.jsp

Biblioteca Virtual del Patrimonio Bibliográfico: bvpb.mcu.es

Biblioteca Virtual El Aleph: www.elaleph.com

Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes: www.cervantesvirtual.com

Biblioteca Virtual Mundo Hispano:
www.angelfire.com/pa/bibliovent

Catálogo y Biblioteca Digital de Relaciones de Sucesos (siglos xvi-xviii). Universidade da Coruña:
rosalia.dc.fi.udc.es/RelacionesSucesosBusqueda

Ciberoteca: www.ciberoteca.com [Catàlegs per a descàrrega de llibres gratuïts en línia]

Gramáticas clásicas españolas: www.iespana.es/gramaticas

Libro Dot: www.librodot.com. [Llibreria de llibres gratuïts]

Libros en red: www.librosenred.com/LibroGratis.aspx

Obras de Miguel de Cervantes Saavedra:
cervantes.uah.es/obras.htm

Poesía en español: poesia-inter.net

Teatro español del Siglo de Oro: teso.chadwyck.co.uk

Comunitats autònomes

Biblioteca Digital. Liburutegi Digitala [d'Euskadi]: www.kultura.ejgv.euskadi.net/r46-libdig/es/contenidos/informacion/liburutegi_digitala/es_lib_dig/libutegi_digitala.html

Biblioteca Digital de la Región de Murcia: www.cervantesvirtual.com/portal/bibliotecamurcia

Biblioteca Dixital de Galicia:
www.csbg.org/bibliotecadixital/asp/index.asp

Biblioteca Valenciana Digital: bv2.gva.es

Biblioteca Virtual de Andalucía: www.juntadeandalucia.es/cultura/bibliotecavirtualandalucia/inicio/inicio.cmd

Biblioteca Virtual Extremeña: www.paseovirtual.net/biblioteca

Col·leccions Digitalitzades de la Biblioteca de Catalunya:
www.bnc.cat/fons/coldigital.php

Memoria Digital de Canarias: contentdm.ulpgc.es/portal/mdc1/?id=1

Universitats

Colección Digital Complutense. Universidad Complutense de Madrid: www.ucm.es/BUCM/atencion/5761.php

Amèrica Llatina

Biblioteca Ayacucho Digital (Veneçuela):
www.bibliotecayacucho.gob.ve/fba/index.php?id=103

Biblioteca Digital Andina:
www.comunidadandina.org/bda/home_biblio.htm

Biblioteca Digital de Panamá:
www.binal.ac.pa/buscar/bdigital.htm

Biblioteca Digital. Universidad de Chile:
www.bibliotecadigital.cl

Biblioteca Virtual Universal (Argentina): www.biblioteca.org.ar

Biblioteca Nacional de México:
www.cervantesvirtual.com/portal/bnm/index.jsp

BitBiblioteca (Veneçuela):
www.analitica.com/bitbiblioteca/home/contenido.asp

Guía de Bibliotecas Virtuales en Colombia:
www.usergioarboleda.edu.co/biblioteca/bibliotecas_virtuales_Colombia.htm

Planeta Sedna (Argentina): www.portalplanetasedna.com.ar

Proyecto Biblioteca Digital Argentina: www.clarin.com/pbda/

Proyecto Nascimento (Xile):
www.angelfire.com/la2/pnascimento/columnas.html

Biblioteques digitals d'autors

Biblioteca Gonzalo de Berceo:
www.vallenajerilla.com/berceo/autor.htm

Miguel Hernández: mhernandez.narod.ru/poesia.htm

Hemeroteques

Hemeroteca de la Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes:
www.cervantesvirtual.com/hemeroteca/index.jsp

Hemeroteca digital de la Biblioteca Nacional de España:
hemerotecadigital.bne.es

Arxius

PARES (Portal de Archivos Españoles): pares.mcu.es